

Alexandru Mareș

PORUNCA EPISCOPULUI GHERASIE ȘI ÎNTREPRINDEREA CARAȘOVEANĂ DE PLASTOGRAFII

1. De curând la Editura Graph din Reșița, Ivan Birta, președintele Asociației Românilor din Balcani, a publicat lucrarea *Porunca episcopului Gherasie. Primul manuscris românesc – 8 noiembrie 1513*. La prima vedere am avea a face cu o apariție de mare interes, unii ar putea spune chiar senzațională, întrucât se aduce în circuitul științific un text românesc anterior *Scrisorii* lui Neacșu din Câmpulung. Din păcate, la o cercetare, fie și superficială, întreprinsă pe baza unui facsimil al originalului din 1513 expediat nouă de autor pe 5 iulie a.c.¹, textul respectiv se dovedește a nu fi autentic.

Lucrarea recent apărută, aflată de altfel la a II-a ediție, face referiri și la alte texte românești necunoscute din secolele al XIV-lea – al XVIII-lea, provenind, ca și *Porunca episcopului Gherasie*, din colecția lui Ivan Birta. Parcurgerea câtorva facsimile, care în lucrarea precitată reproduc fragmente aparținând unora dintre aceste texte, dovedește cu ușurință că și acestea sunt simple plastografii. Cum autorul promite că le va face publice în curând, am considerat că este necesar să încercăm, dacă nu stoparea aducerii lor în circuitul științific, măcar denunțarea caracterului lor neautentic.

2. Pentru început vom aduce în discuție așa-numita *Poruncă a episcopului Gherasie*. Scris cu litere chirilice pe o coală de hârtie, de formă pătrată (322 mm × 322 mm)² actul (vezi fig. 1) face parte din fondul feudal al arhivei carașovenești din România («Archiv Birta»)³, unde este înregistrat sub cota 1326/1513⁴.

¹ În urmă cu câteva luni, Ivan Birta ne-a contactat telefonic, rugându-ne să încercăm identificarea filigranului de pe hârtia unei *Psaltiri* românești tipărite. Cu acest prilej, ne-a comunicat că deține numeroase texte românești vechi, provenind de la Mănăstirea Vodița, dintre care unul ar fi mai vechi decât *Scrisoarea* lui Neacșu din Câmpulung. Știind că mănăstirea respectivă nu mai ființa de secole, ne-am exprimat pe loc îndoiala că textul invocat ar fi autentic. Peste câteva zile, mai exact pe 5 iulie a.c., domnul Birta ne-a expediat un facsimil după textul episcopului Gherasie, alături de câteva pagini aparținând ediției unei *Psaltiri* românești, de al cărei filigran se arăta interesat. Am constatat imediat că *Porunca episcopului Gherasie* este un fals. Cât privește filigranul *Psaltirii* românești, care nu se distingea prea clar în xerocopia paginii ce ne-a parvenit, nu am reușit identificarea lui. În schimb, am constatat că filele xerografiate din prima parte a *Psaltirii* sunt o reproducere exactă a ediției blăjene din 1786 (ambele tipărituri prezentând același corp de literă și aceeași dispunere a textului în pagină). Încercările repetate de a lua legătura telefonică cu domnul Birta, pentru a-i comunica rezultatele cercetării celor două texte, s-au soldat cu tot atâtea eșecuri, acesta nefiind dispus să răspundă apelurilor noastre.

² Ivan Birta, *Porunca episcopului Gherasie. Primul manuscris românesc – 8 noiembrie 1513*, ediția a II-a revăzută și adăugită, Reșița, Editura „Graph” [2019], p. 40.

³ *Ibidem*, p. 41.

⁴ *Ibidem*, p. 40.

Textul conservă o scrisoare a lui Gherasie, episcopul Mediei (= Mehadiei) şi al Caransebeşului, adresată în 8 noiembrie 1513 egumenilor, protopopilor şi preoţilor aparţinând, se subînţelege, diecezei sale. Acestora li se comunică venirea „craului”, adică a voievodului Transilvaniei, Ioan Zapolya, la Mănăstirea Vodiţa, pentru a-şi exprima dorinţa („pohtuire a da”) ca iobagii, participanţi la răzmeriţa lui Gheorghe Doja, să nu fie iertaţi de oamenii bisericii, să nu li se acorde sfintele taine, să fie afurisiţi şi îngropaţi fără preot. Episcopul porunceşte feţelor bisericeşti să nu dea ascultare ordinului dat de Ioan Zapolya ci, dimpotrivă, să-i primească pe iobagi în biserică şi să se îngrijească de înmormântarea lor. Le aminteşte, totodată, că au primit harul divin pentru a binecuvânta oamenii, nu pentru a-i afurisi, idee comunicată şi craiului, care, auzind-o, s-ar fi mâniat. În final, episcopul cere slujitorilor bisericii să nu se abată de la porunca sa, motivându-şi demersul prin considerentul că iobagii sunt creştini, iar „cumpăna judecăţii” e ținută de Dumnezeu, nu de oameni.

Dar iată conţinutul acestui text reprodus după transcrierea lui Ivan Birta⁵, căreia i-am adus mici corective⁶.

† 7022, sfinţii arhangheli¹ Mihail şi Gavril.

„Io chir Gherasie, *m(i)los(ti)iu Bož(i)u*² episcopa lu Meedia şi Caransăbeş, lu toţi³ igumina şi protai şi popi blagoslovenie, poroncă”. Au vinit craiul Zapolia a lu Ardeal pohtuire a da: iobagi<i> au fost cu Doşa în răzmiriţi, au păcate săverşât, în beserici să nu fie iertaţi, nici tainele⁴ a-i da, afurisiţi fie dân⁵ beserici⁶ şi scoşi, şi fără popă a îngropa pră⁷ ei. D<a>ră episcopa poroncă⁸ vouă dă: ascultare nu daţi lu crai, numa lăsaţi iobagi<i> în beserici⁹ şi grijii¹⁰ şi îng<r>opaţi pră⁷ ei. Socotă a da nu aveţi craiului, numa episcopa poronceşte¹¹ vouă. Dumnezeu au dat har prântu¹² blagoslovenie nouă, nu pr<ân>tu afurisanie şi asta am spus lu craiu şi el mâniat¹³ este. Dară voi ascultaţi poronca mea şi nime altu fel a face n-a îndrăzni. Iobagi<i> creştini sânt¹⁴, Dumnezeu ţâne¹⁵ cumpăna judecăţii, nu noi. Şi altu fel nici grăire n-a fie.

Datu în Mănăstire¹⁶ Vodiţa, la sfinţii arhangheli¹⁷ Mihail şi Gavril, v lēt¹⁸ 7022.

† Gherasie¹⁹

¹ Scris: *сѣ арх.* ✧ ² Sl., în trad.: *din mila lui Dumnezeu*. ✧ ³ Scris: *шаци* (B₁, nota 56). ✧
⁴ Scris: *шаниеле* (B₁, nota 57). ✧ ⁵ Scris: *дд*. ✧ ⁶ Scris: *бесеи*^и (cf. B₁, nota 58). ✧ ⁷ Scris: *пѣ*. ✧
⁸ Scris: *поаонѣ*. ✧ ⁹ Scris: *бесеи*^и (cf. B₁, nota 57). ✧ ¹⁰ Scris: *гиджи*^и (cf. B₁, nota 60). ✧
¹¹ Scris: *поаоѣчеиѣ* (cf. nota 63). ✧ ¹² Scris iniţial *прѣтѣ*, apoi s-a adăugat *ѣ* deasupra lui *р*. ✧
¹³ Scris: *мѣдѣ*. ✧ ¹⁴ Scris: *сѣтѣ*. ✧ ¹⁵ Scris: *цѣ*. ✧ ¹⁶ Scris: *мѣ*. ✧ ¹⁷ Scris: *сѣ арх.* ✧ ¹⁸ Sl., în trad.: *în anul*. ✧ ¹⁹ Spre colţul din stânga al coalei de hârtie pecete aplicată cu ceară roşie.

⁵ Ivan Birta, *op. cit.*, p. 35 (reproducerea textului în alfabet chirilic – pentru care am folosit sigla B₁) şi p. 35–36 (reproducerea textului în alfabet latin – pentru care am folosit sigla B₂).

⁶ Intervenţiile noastre au fost de trei feluri: 1) cuvintele slavone au fost reproduse cu italice în transliteraţie, în note fiind înregistrate sensurile lor, 2) pentru unele cuvinte româneşti cum ar fi *kir*, *Craiul* etc. (vezi B₂) am recurs la ortografia actuală, 3) în două exemple, am recurs la lecţiuni diferite: *săverşât* (cf. B₂: *săvârşit*), *altu fel* (cf. B₂: *altufel*).

3. Sub raportul conținutului, textul conține câteva informații surprinzătoare. Prima dintre ele plasează răscoala lui Gheorghe Doja în anul 1513, adică cu peste cinci luni înainte ca arhiepiscopul primat al Ungariei, Toma Bakócz, să publice bula papei Leon al X-lea prin care se lansa chemarea la o cruciadă antiotomană. Or, abia în urma publicării textului suveranului pontif, avea să se strângă numeroasa armată a cruciaților, formată din țărani și plebe orășenească, în fruntea căroră, la Buda în 24 aprilie 1514, va fi numit comandant Gheorghe Doja⁷.

A doua știre neașteptată este cea referitoare la episcopia ortodoxă a Mehadiei și a Caransebeșului avându-și sediul temporar la Mănăstirea Vodița, despre a cărei existență până în prezent nu s-a știut nimic, după cum nu deținem nicio informație despre Gherasie, titularul acestei episcopii⁸.

Nu mai puțin surprinzătoare este deplasarea la Mănăstirea Vodița a voievodului Transilvaniei în scopul de a-și face cunoscute, prin intermediul episcopului Gherasie, dispozițiile referitoare la felul în care preoții ortodocși urmau să-i trateze pe iobagii răsculați.

Surprinde și curajul afișat de Gherasie, care se împotrivește fățiș „craiului”. E firesc să ne întrebăm dacă în acele vremuri tulburi va fi venit Ioan Zapolya la Mănăstirea Vodița ca un simplu pelerin?

În sfârșit, motivațiile invocate de episcopul Gherasie (Dumnezeu a dat har preoților pentru binecuvântare, nu pentru afurisanie și tot „Dumnezeu țâne cumpăna judecății”) cadrează cu o oarecare pregătire teologică, greu de imaginat pentru un obscur episcop ortodox de la începutul secolului al XVI-lea.

4. Trecând peste aceste nedumeriri, vom urmări în continuare cum se prezintă *Porunca episcopului Gherasie* din punct de vedere paleografic.

Potrivit afirmațiilor lui Ivan Birta, hârtia actului nu are filigran și, totodată, „nu prezintă urme de verjere sau pontizoare”⁹, adică nu permite să se observe

⁷ Ștefan Pascu, *Războiul din anul 1514 de sub conducerea lui Gheorghe Doja*, București, 1959, p. 14.

⁸ Despre diecezele din Banatul acelor vremuri se cunosc extrem de puține date. Un Danil, episcop de Feleac, se intitula în 1487 „arhiepiscop de Severin” și, la o dată neprecizată din intervalul 1488–1500, „mitropolit Severinschi i Ardelschi” (Gheorghe I. Moisescu, Ștefan Lupșa, Alexandru Filipescu, *Istoria bisericii române*, I (–1632), București, 1957, p. 265–266). În 1646, episcopul Ignatie al Râmnicului, sârb de origine, se intitula „arhiepiscop al Râmnicului și al Mehadiei toate” (Ștefan Meteș, *Istoria bisericii românești din Transilvania*, vol. I (până la 1698). Ediția a II-a revăzută și întregită cu 115 ilustrații, Sibiu, 1935, p. 262, nota 1). Întemeiat probabil pe intitulăția episcopului Ignatie, episcopul Damaschin al Râmnicului amintea în 1719 generalului Graf von Wallis că de scaunul său a ținut odată și episcopul Mehadiei (N. Iorga, *Observații și probleme bănățene*, București, 1940, p. 53–54). În 1695 avem cunoștință de existența unui episcop la Caransebeș, pe nume Gherasim (Ștefan Meteș, *op. cit.*, p. 262, nota 2). În sfârșit, existența unei episcopii a Mehadiei, care în secolele al XV-lea și al XVI-lea și-a mutat scaunul la Caransebeș, a fost susținută, fără argumente, de Gh. Cotoșman, *Episcopia Mehadiei. Al Mediam – Ad Aquas – Aquae – Vodița – Ipoteză istorică*, în „Revista Institutului Social Banat – Crișana”, anul XI, ianuarie – aprilie, 1943, Timișoara, p. 28.

⁹ Ivan Birta, *op. cit.*, p. 25.

prezența vărgăturilor și a călușurilor. Precizarea de față este deosebit de importantă, întrucât ne oferă prilejul să constatăm că textul episcopului Gherasie a fost scris pe hârtie de fabricație recentă; hârtia fabricată în secolul al XVI-lea și în secolele următoare permite să se observe, dacă e privită la o sursă de lumină, urmele pe care vărgăturile și călușurile sitei de fabricare le lăsau pe fiecare coală produsă.

Scrierea din acest document ne frapează, la rândul ei, prin unele particularități neobișnuite, care o situează în afara tipurilor grafice cunoscute în secolul al XVI-lea (minusculă veche, minusculă nouă, semiuncială, cursivă). Cu oarecare îngăduință o putem totuși situa în cadrul scrierii cursive, întrucât păstrează uneori tendința de a lega unele litere între ele (дѣ̃ = d<a> ră, 7; аскѣлпаре, 8; порончеце, 10; да̃ѣ, 11), precum și tendința de a scrie unele litere dintr-o singură mișcare de condei (ѣ = а, ѓ = v, 4 = d, 7 = g etc.). Dintre diversele variante pe care le dețin literele acestui text ne atrage atenția varianta ѓ a lui в (вѣнѣт 4, ѓѣѣ 8, 10, ѓ лѣт 16, сѣѣрѣт 6), care nu apare în scrierea chirilică practică de români în secolul al XVI-lea, ci mult mai târziu, în secolul al XVIII-lea. Reținem, ca pe un fapt neașteptat, forma unor majuscule preluată din alfabetul latin: А (Арѣл, 4) și І (Іо, 2). Surprinde, de asemenea, confundarea lui т cu ш în шѣци (= toți, 3) și шѣнѣле (= tainele, 6), precum și a lui р cu ѣ (=a) în ѣѣѣѣѣ (= grijiți, 9), порѣѣѣѣ (= poroncește, 10), ѣѣѣ (= pră, 7) etc., ceea ce ne face să credem că scribul cunoștea destul de aproximativ forma literelor chirilice. În notarea anului, constatăm o nouă inadvertență: semnul pentru mie (bară oblică intersectată de două secante) este plasat înaintea primei slove-cifră (ѣѣѣ 1), și nu la baza sau la mijlocul slovei-cifre (ѣѣѣ ~ ѣѣѣ), potrivit notațiilor care constituie regula în scrierea chirilică; de remarcat că la sfârșitul documentului, când se reproduce același an, semnul pentru mie nu a mai fost notat: в лѣт ѣѣѣ.

5. Observațiile care se pot desprinde din cercetarea grafiei denotă că scribul textului, altul, după Ivan Birta, decât episcopul Gherasie¹⁰, nu cunoștea regulile scrierii chirilice practicate de români în epoca veche. Astfel, în *Porunca episcopului Gherasie*, în poziție finală, în cuvinte de tipul *lup*, nu apare niciodată ierul mic cu valoare „zero”: Арѣл (4), аѣ дам (10 – 11), гѣѣѣл (16), мѣѣѣл (1), ам сѣѣс (12), аѣ вѣнѣт (4) etc. În secolul al XVI-lea și chiar în secolele următoare, ierul neintens, lipsit de valoare fonetică, se menținea în astfel de cuvinte pentru a se evita silabele închise (terminate prin consoane). Era de așteptat, prin urmare, ca în acest text exemplele reproduse mai sus să păstreze la finală ѣ: Арѣлѣ, аѣ дамѣ etc.

Altă abatere se constată în notarea diftongului *ja* prin ѣѣ: запѣѣѣ (4), și nu prin ѣ sau ѣѣ, cum cerea norma ortografică curentă.

Lipsite de orice justificare ortografică sunt și grafiile ѣѣѣ (11) și ѣѣѣ (8, 10), cu plasarea ierului mare la inițială de silabă. În această poziție, scrierea chirilică nu

¹⁰ Ivan Birta, *op. cit.*, p. 44.

permitea notarea lui Ѣ; cuvintele respective ar fi putut fi scrise sub formele grafice *ноѢ, воѢ*, întrucât notarea iusului mare era permisă și la inițială de silabă.

În rândul excentricităților grafice poate fi trecută și notarea lui ꙗ în interiorul cuvântului cu valoarea *în*: *мꙗѡт* (= mâniat, 12), *прꙗтѣ* (= prântu, 11), *сꙗт* (= sânt, 14), *цꙗѣ* (= țâne, 14). În scrierea chirilică românească, această valoare (vocală + consoană nazală) o deține ꙗ numai la inițială de cuvânt: ꙗ (= în), ꙗтѣи (= întâi), ꙗтѣѣ (= întru) etc. Cuvintele precitate din circulara lui Gherasie s-ar fi scris de regulă în textele secolului al XVI-lea sub formele *мѣѡтѣ, прѣѡтѣ, сѣѡтѣ*, iar dacă s-ar fi apelat la ꙗ, acesta s-ar fi substituit lui н: *мѣꙗѡтѣ, прѣꙗѡтѣ, сѣꙗѡтѣ*, și nicidecum segmentului vocală + consoană nazală (Ѣн).

Să reținem și faptul că suprascrierea literelor se realizează adeseori în poziții neobișnuite: *ѦѢѢѢ* (10), *благослоѢѢѢѢ* (3), *гаврѢѢ* (1), *гавѢѢѢѢ* (16), *ѦѢѢѢѢѢ* (7), *миѢѢѢѢѢѢ* (1), *нѢѢѢѢѢѢ* (8), *нѢѢѢѢѢѢѢѢ* (10) etc.¹¹.

Încheiem aceste considerații negative arătând că prescurtările *сѢѢ* și, respectiv, *арѢѢ* (pentru *sfinții arhanghelii*, 1, 15) sunt lipsite de tilde; ele ar fi trebuit scrise: *сѢѢѢ* și *арѢѢѢ*.

6. Două observații pot fi desprinse din examinarea limbii acestui document. Cea dintâi surprinde existența unor improprietăți de limbaj: *episcopa lu Meedia și Caransăbeș* (2), *craiul Zapolya a lu Ardeal* (4), adică construcții cu (a) *lu*, echivalente cu genitivul unui toponim, neînregistrate în textele vechi; cf. și formele neobișnuite *episcopa* (2, 7 – 8, 10) și *igumina* (3), precum și forma de plural *protai* „protopopi” (3). Cuvântul din urmă, de origine sârbă (< sr. *prota*), ne îndreaptă atenția spre un scrib bănățean. A doua observație se referă la o serie de particularități dialectale, a căror prezență împreună nu poate fi raportată la un singur grai. Prepozițiile *pră* (7, 9) și *prântu* (11) au fost înregistrate în Banat, nu mai devreme de secolul trecut¹². Alte particularități dialectale, cum ar fi durificarea lui *s* în *Caransăbeș* (2) și a lui *ț* în *țâne* (14)¹³, articolul proclitic hotărât masc. *lu* (2, 4, 8, 12; cf. *lui* 3)¹⁴ și forma verbală *țâne* (14), cu dentala refăcută¹⁵, se întâlnesc în *Palia de la Orăștie* (1582), traducere efectuată de patru învățați bănățeni-hunedoreni,

¹¹ Pentru pozițiile literelor suprascrise din documentele românești, vezi *Documente și însemnări românești din secolul al XVI-lea*. Text stabilit și indice de Gheorghe Chivu, Magdalena Georgescu, Magdalena Ioniță, Alexandru Mareș și Alexandra Roman-Moraru. Introducere de Alexandru Mareș, București, Editura Academiei, 1979, p. 71–77.

¹² Vezi *Atlasul român pe regiuni. Banatul*, III, sub conducerea lui Petru Neiescu, de Eugen Beltechi, Ioan Faiciuc, Nicolae Mocanu, București, Editura Academiei, 1998, h. 600/ 5, 6, 8, 10–15, 17–20, 23–24, 27–28, 32–48, 51–53, 68, 75–78, 80–81, 85–86: *pră*; ALR I 1442/45: *prântu* (apud DLR, s.v. *printru*).

¹³ Ion Gheție, Al. Mareș, *Graiurile dacoromâne în secolul al XVI-lea*, București, Editura Academiei, 1974, p. 167.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ *Ibidem*, p. 243.

singurul text care poate fi utilizat pentru obținerea unor informații despre graiurile locale din secolul al XVI-lea. Dacă aceste particularități circulau înainte de 1600 în Banat și Hunedoara, altele, în schimb, nu caracterizau graiurile din aceste regiuni. Ne referim la trecerea lui *u* la *o* în *poroncă* (3, 8, 12–13), *poroncește* (10), la rostirea dură a lui *d* în *dân* (7) și la prezența fricativelor *z* în *Dumnezeu* (10, 14) și *j* în *judecății* (14). În exemplele de acest fel, *Palia de la Orăștie* prezintă formele *poruncă* și *porâncă*¹⁶, *din*¹⁷, *Dumnezeu*¹⁸ și *giudecății*¹⁹. La capătul scurtului nostru examen lingvistic, reținem acest amestec neunitar de particularități dialectale care nu poate caracteriza un text bănățean din veacul al XVI-lea.

7. Încheiem examinarea acestui act, aducând în discuție câteva particularități care nu se regăsesc în formularele aflate la baza documentelor înalților prelați din epoca veche.

În intitulația episcopului Gherasie apare particula *io* († Io chir Gherasie..., 2), care, după cum se știe, caracteriza în trecut doar intitulația domnitorilor²⁰. Niciodată numele din intitulațiile mitropoliților și episcopilor români nu a fost precedat de această particulă.

O inadverență la fel de gravă poate fi remarcată în exprimarea datei, unde elementul topografic, urmat de cel cronologic, este introdus prin verbul *a da*: *Datu în Mânăstirea Vodița...* (15). Recurgerea la acest verb în precizarea datei caracterizează însă documentele în limba latină; în majoritatea cazurilor, cele două elemente ale datei sunt precedate de verbul *datum*²¹. În documentele românești din secolul al XVI-lea, indicarea locului unde și a datei când a fost scris textul sunt precedate de enunțul *Scris în* (~ *Am scris în*) ori de enunțuri în limba slavonă: *Pi(s) u* („Scris în”) sau *U* („În”)²².

¹⁶ Ion Gheție, Al. Mareş, *op. cit.*, p. 110.

¹⁷ *Ibidem*, p. 148. Primele exemple de durificare a lui *d* pentru zona Banatului apar în texte literare din secolul al XVII-lea (*Ibidem*, p. 149).

¹⁸ Ion Gheție, Al. Mareş, *op. cit.*, p. 188; cf. în tipăritura bănățeană unele exemple cu *z* (*Dumnezeu*, *grumazi*, *zi* etc.), a căror prezență trebuie pusă în seama tipografilor munteni (*Ibidem*, p. 190). În Banat, unde *dz* s-a păstrat până astăzi, textele din secolul al XVII-lea (*Predica* lui Lovas, *Catehismul* lui Fogarasi, *Anonymus Caransebesiensis*, *Psaltirea* din circa 1660) notează curent africata (Ion Gheție, *Baza dialectală a românei literare*, București, Editura Academiei, 1975, p. 306; Tomás Lajos, Fogarasi István, *Káteja*, Koloszar, 1942, p. 20, 21; *Dictionarium valachico-latinum. Primul dicționar al limbii latine*. Studiu introductiv, ediție și glosar de Gh. Chivu, București, Editura Academiei Române, 2008, p. 39, 51; Daniele Pantaleone, *Texte românești vechi cu alfabet latin: Psalterium Hungaricum în traducere anonimă din secolul al XVII-lea*, Timișoara, Editura Universității de Vest, 2008, p. 56–57, 70.

¹⁹ Ion Gheție, Al. Mareş, *op. cit.*, p. 195.

²⁰ Ioan Bogdan, *Țw* din titlul domnilor români, în „Convorbiri literare”, XXIII, 1889, p. 721–738; Emil Vârtosu, *Titulatura domnilor și asocierea la domnie în Țara Românească și Moldova până în secolul al XVI-lea*, București, Editura Academiei, 1960, p. 11–101.

²¹ Vezi Francisc Pall, *Diplomatica latină cu referire la Transilvania (sec. XI–XV)*, în *Documente privind istoria României. Introducere*, vol. II, București, Editura Academiei, 1956, p. 304.

²² *Documente și însemnări românești din secolul al XVI-lea*, p. 44.

8. Observațiile noastre critice impun o singură concluzie: *Porunca episcopului Gherasie* este un fals și încă unul executat destul de inabil.

Motivul care l-a determinat pe falsificator să recurgă la această mistificare a fost dorința de a furniza dovezi pentru susținerea celor două teze care se desprind din lectura documentului: 1) existența la începutul secolului al XVI-lea a unei episcopii a Mehadiiei și a Caransebeșului, cu sediul provizoriu la Mănăstirea Vodița și 2) confruntarea dintre Gherasie, conducătorul acestei dieceze, și Ioan Zapolya, voievodul Transilvaniei, cu prilejul „răzmeriței” lui Gheorghe Doja. În privința ambelor teze izvoarele interne și externe nu conțin nicio informație.

Cum a procedat falsificatorul? Cu multă nepricepere, lui fiindu-i necunoscute o serie de realități din domeniul diplomatiei secolului al XVI-lea: hârtia, scrierea și ortografia chirilică, particularitățile dialectale bănățene, formularul documentelor. În consecință, a recurs la o hârtie de folosință recentă, pe care a aplicat probabil ceară²³, pentru a masca lipsa liniilor proprii vărgăturilor și călușurilor, apoi a reprodus un text cu o scriere chirilică și o coloratură dialectală bănățeană, ambele greu de admis, urmând un formular cu trăsături neverosimile. La datarea documentului în anul 1513 s-a ajuns tot datorită unor lacune în pregătirea paleografică. Știind că răscoala lui Gh. Doja s-a produs în anul 1514, documentul a fost datat *v lët 7022*, adică în anul 1514, pe care Ivan Birta l-a notat în colțul din stânga jos al filei așa-zisului original, unde era indicată cota din arhiva sa (vezi fig. 2). Ulterior, a aflat că precizarea din dată („la sfinții arhangheli Mihail și Gavril”) impunea scăderea din anul de la facerea lumii (7022) a cifrei 5509, și nu a cifrei 5508, cum procedase prima dată; prin urmare, a făcut rectificarea cuvenită în colțul din stânga jos al documentului, barând cu o linie oblică anul 1514 și scriind deasupra anul corect 1513. Această greșeală elementară nu l-a tulburat de fel pe Ivan Birta, care a încercat să găsească o explicație pentru a lega vechiul conținut al textului de noua dată: episcopul Gherasie în circulara sa nu s-a referit la răscoala lui Gheorghe Doja din 1514, ci la „un război cu caracteristici antifeudale, purtat contra opresiunii țăranilor români”, condus de Gheorghe Doja în 1513²⁴. Explicație nefericită, cronicarii vremii neavând cunoștință de un asemenea conflict armat.

Culmea ironiei, Ivan Birta a ținut să ne avertizeze că a acordat „o mare atenție aspectelor ce țin de plastografie (depistarea elementelor de falsificare)”²⁵, fără a reuși să depisteze în forma exterioară a documentului (hârtie, scriere, limbă etc.) niciun element care să pună la îndoială autenticitatea acestuia.

9. Același autor s-a simțit dator să autentifice circulara episcopului Gherasie apelând la așa-numitele *scripte de comparație*, exemplificate prin *Căderea Orșovei*, scrisă de egumenul Pafnutie în 1523, și *Scrisoarea* episcopului Marcu din

²³ Vezi Ivan Birta, *op. cit.*, p. 25 și 44.

²⁴ *Ibidem*, p. 41.

²⁵ *Ibidem*, p. 43; cf. și nota 76 de pe aceeași pagină.

Caransebeş, scrisă în 1588²⁶. Şi aceste texte, necunoscute până în prezent şi provenind tot din arhiva lui Ivan Birta, au fost scrise, potrivit mărturiei acestuia, pe hârtie aparţinând aceleiaşi manufacturi din care provine şi hârtia *Poruncii episcopului Gherasie*. În sprijinul acestei afirmaţii nu se produce nicio dovadă, căci presupunerea că hârtia respectivă ar fi de fabricaţie veneţiană, ba chiar că ar putea proveni „din rezervele de hârtie rămase de la editorul şi tipograful Macarie”²⁷, ne plasează pe tărâmul purei fantezii.

Din aceeaşi arhivă caraşoveană, care cuprinde „mii de manuscrise de diverse paleografii, începând cu anul 1500 î. Hr. şi chiar mai vechi (papirusuri scrise în coptă, manuscrise în limba aramaică (sic!), hindu, paleo-slavă, glagolitică etc.)”²⁸, fac parte şi alte numeroase texte româneşti, necunoscute până în prezent. Dintre acestea, vom semna, în primul rând, pe cele care au o legătură directă cu biografia episcopului Gherasie. Astfel, s-a păstrat într-o copie din 1755 traducerea în limba română a actului prin care Ioan Zapolya îi cerea episcopului Gherasie să-i afurisească pe răsculaţii conduşi de Gheorghe Doja²⁹. Originalul în limba maghiară al actului respectiv, ne asigură Ivan Birta, se păstrează „astăzi, în regim secret, la Arhivele Statului din Budapesta, aşa cum rezultă din notiţele conspectate de autor la Arhivele secrete ale Vaticanului”³⁰. Curat secret de stat! Un alt text, scris în 1515 de stareţul Eutimie de la Mănăstirea Vodiţa, ne informează despre încercarea de asasinare prin otrăvire a episcopului Gherasie, pusă la cale de unguri³¹. Acelaşi călugăr istoriseşte în 1526 despre moartea lui Gherasie survenită pe treptele bisericii de la Mănăstirea Vodiţa³². Pe aceeaşi lungime de undă se situează alte două texte româneşti din secolul al XVI-lea (*Asasinarea episcopului Sofronie*, scrisă de egumenul Nicanor în 1551³³, şi *Cum au fost otrăvit episcopa Marcu a lu Caransăbeş dă oamenii lu banu Palatici*, scris de egumenul Nicolae în 1589³⁴), care evidenţiază o dispoziţie predilectă a ungarilor de a lichida prin otrăvire episcopii ortodocşi din Banat³⁵.

Dintre textele inedite menţionate de Ivan Birta vom mai aminti două protocoale de acte scrise de egumenul Pamfilie din Stredişte (Sredişte Mică în Serbia) în 1755 şi, respectiv, în 1757, cuprinzând peste 220 de transumturi şi originale din secolele al XIV-lea – al XVIII-lea³⁶, asupra cărora vom reveni mai târziu.

²⁶ Ivan Birta, *op. cit.*, p. 44, 76.

²⁷ *Ibidem*, p. 45.

²⁸ *Ibidem*, p. 41–42.

²⁹ *Ibidem*, p. 46 – 47.

³⁰ *Ibidem*, p. 47.

³¹ *Ibidem*, p. 76.

³² *Ibidem*, p. 22, 76.

³³ *Ibidem*, p. 76.

³⁴ *Ibidem*, p. 47, 76.

³⁵ *Ibidem*, p. 47: „Marcu fiind de fapt al treilea episcop ucis de unguri într-o perioadă de timp relativ scurtă, prin otrăvire”.

³⁶ *Ibidem*, p. 20–21, 46–47.

Textele semnalate ca și altele neamintite, dar conținând, de asemenea, dezvăluiri cu iz de senzațional, ca să nu spunem de ridicol³⁷, sunt, la rândul lor, plăsmuiri rupte de realitatea istorică.

O trăsătură comună acestor scrieri aparținând unor perioade istorice atât de diferite (secolelor al XIV-lea – al XVIII-lea)³⁸ este limba extrem de stabilă, prezentând aceleași particularități pe care le regăsim și în *Porunca episcopului Gherasie*: *u > o* în *poronca* (E Paf. 1523, p. 28, f. III/1), *poroncă* (PP 1775, p. 46), durificarea lui *d* în *dă* (PT 1468, p. 59; CC 1704, p. 62; PP 1755, p. 46), *dân* (PT 1468, p. 58; SE 1515, p. 28, f. I/3), prezența fricativei *z* în *să boteze* (P 1374, p. 20), *D<umne>zeu* (E Paf. 1523, f. III/6; EN 1551, p. 28, f. V/2; G 1704, p. 30, f. III/1), construcția cu *a lu*, echivalentă cu genitivul, în *al lu Caransebeș* (AC 1552, p. 29, f. I/3; EM 1588, p. 29, f. III/1; SI 1663, p. 30, f. I/2; PP 1755, p. 46), adverbul *numa* (EP 1456, p. 20; PT 1468, p. 58; AC 1552, p. 29, f. I/6; SI 1663, p. 30, f. I/4; PP 1775, p. 46), prepoziția *pră* (EP 1456, p. 20; PT 1468, p. 59; SE 1515, p. 28, f. I/6; E Paf. 1523, p. 28, f. III/4; PP 1757, p. 20), prezența variantelor *episcopa* (PT 1468, p. 59; SE 1515, p. 28, f. I/6; EM 1588, p. 29, f. III/1) și *igumina* (SE 1515, p. 28, f. I/1; E Paf. 1523, p. 28, f. III/2). În privința ortografiei, în unele texte reținem absența ierului mic la finala cuvintelor terminate în consoană (SE 1515, p. 28, f. I–II; E Paf. 1523, p. 28, f. III–IV; EN 1551, p. 28, f. V; AC 1552, p. 29, f. I–II, EM 1588, p. 29, f. III–IV, SI 1663, p. 30, f. I–II; EP 1668, p. 32), după cum în altele ne atrage atenția notarea lui Ț, în interiorul cuvântului, cu

³⁷ Vezi, în acest sens, *Pomelnicul Mănăstirii Sfântul Gheorghe din Caransebeș* din anul 1304, *Scrisoarea celor doisprezece feuzi*, adresată în 1374 episcopului Iulianu din Caransebeș pentru a trimite „popi în sate” care să boteze și să înmormânteze oamenii, și textul prin care Iancu de Hunedoara pretindea în 1453 ca „slujbele să le facă după datina lor: pră grecește, ori pră slavonă, ori pră românește” (Ivan Birta, *op. cit.*, p. 20, 75–76).

³⁸ Menționăm siglele întrebuințate pentru textele respective: P 1374 = *Petiția din 1374 a celor 12 feuzi către episcopu Iulianu din Caransebeș* (cf. I. Birta, *op. cit.*, p. 20); EP 1456 = Episcopul Petru, *Despre faptele de vitejie ale lui Ion de Huniad* (cf. I. Birta, *op. cit.*, p. 20), PT 1468 = *Însemnarea episcopului Partenie pe un Tetraevanghel din 1468* (cf. I. Birta, p. 58–59); SE 1515 = Starețul Eutimie, *Tentativa de asasinare din 1515 a episcopului Gherasie* (cf. I. Birta, *op. cit.*, p. 28, facsimile I și II); E Paf. 1523 = Egumenul Pafnutie, *Cucerirea Orșovei*, 1523 (cf. I. Birta, *op. cit.*, p. 28, facsimilele III și IV); EN 1551 = Episcopul Nicanor, *Asasinarea episcopului Sofronie*, 1551 (cf. I. Birta, *op. cit.*, p. 28, facsimilul V); AC 1552 = *Andrei Castelanul cetății Caransebeșului către episcopul Partenie*, 1552 (cf. I. Birta, *op. cit.*, p. 29, facsimilele I și II); EM 1558 = *Scrisoarea episcopului Marcu din Caransebeș*, 1588 (cf. I. Birta, *op. cit.*, p. 29, facsimilele III și IV); SI 1663 = *Scrisoarea episcopului Isachie din 1663* (cf. I. Birta, *op. cit.*, p. 30, facsimilele I și II); EP 1668 = Elefterie, *Pregătiri pentru sărbătorirea Paștelui*, 1668 (cf. I. Birta, *op. cit.*, p. 32); S 1691 = *Solicitarea adresată de 23 de demnitari mitropolitului Vasilie*, 1691 (cf. I. Birta, *op. cit.*, p. 32–33), GI 1704 = Gherasie, *Însemnare*, 1704 (cf. I. Birta, *op. cit.*, p. 30, facsimilele III și IV); CC 1704 = *Clerul caransebeșean recunoaște forul ecleziastic din București* (cf. I. Birta, *op. cit.*, p. 62); PP 1755 = *Protocolul de acte copiate de egumenul Pamfilie*, 1755 (cf. I. Birta, *op. cit.*, p. 46), PP 1757: *Protocolul de acte copiate de egumenul Pamfilie*, 1757 (cf. I. Birta, *op. cit.*, p. 20 și nota 37). În privința facsimilelor reproduse în lucrarea lui Ivan Birta la p. 28–30, precizăm că numerotarea acestora cu cifre romane ne aparține.

valoarea în: *дѣ, рѣмѣще* (PT 1468, p. 58, 59), *сѣл...ѣрѣ* (SI 1663, p. 30, f. II/2), *ам рѣдѣит, рѣдѣиала* (EP 1668, p. 32), *сѣпѣ* (S 1691, p. 33), *орѣдѣирѣ* (CC 1704, p. 62). În notarea datei înregistrăm din nou plasarea semnului pentru mie înaintea, şi nu la baza primei slove-cifră: ≠ з (SE 1515, p. 28, f. II/1; E Paf. 1523, p. 28, f. IV/2; EN 1551, p. 28, f. V/3; EM 1588, p. 29, f. IV/4; SI 1663, p. 30, f. II/3 etc.).

Şi în aceste texte, în intitulăţia unor episcopi sau chiar stareţi se apelează la particula *io* (SE 1515, p. 28, f. I/1; EM 1588, p. 29, f. III/1); cf. într-un act din 1515 adresarea *domnul episcop* (SE 1515, p. 28, f. I/3), de dată mai recentă. Surprinde, desigur, întrebuinţarea în secolul al XVI-lea a cuvintelor *castelanu* şi *districtu* (AC 1552, p. 29, f. I/1, 2), care în textele româneşti autentice apar mult mai târziu. Lipsită de plauzibilitate este şi modalitatea de exprimare a datei documentului, elementul topografic şi cel cronologic fiind introduse prin verbul *a da*: *Datu în Făget* (EN 1551, p. 28, f. V/3), *să fie datu în* (EM 1588, p. 29, f. IV/3).

După cum s-a putut observa, majoritatea particularităţilor grafice, lingvistice şi de formular ale textelor amintite se regăseşte în *Porunca episcopului Gherasie*. Este o constatare care ne permite să desprindem două observaţii: textele examinate sunt creaţia unei singure persoane, iar persoana respectivă, pe lângă o pregătire lingvistică şi filologică precară, dă dovada unei lipse de inspiraţie suprinzătoare, majoritatea textelor fiind croite după un tipar prestabilit.

10. Cine a fost creatorul acestor fabulaţii? Pentru aflarea răspunsului trebuie să ne întoarcem în timp, în anii „şaizeci” ai secolului trecut, când Gh. Cotoşman, pe atunci vicar arhiepiscopal, a publicat o relatare a vieţii Sfântului Iosif cel Nou, mitropolitul Timişoarei (1650–1656), după un manuscris redactat de Domaschin Udrea, dascălul şcolii gramaticeşti din Caransebeş³⁹. În afara acestei „jiti” şi a unui text pierdut, redactat în latină (*Annales rerum Banaticarum*), Domaschin Udrea a scris încă trei lucrări, socotite de Gh. Cotoşman „izvoare ale istoriei românilor bănăţeni”⁴⁰: *Pomealnicu alu (sic!) metropoliţi şi episcopi din scaunele Severinului la Vodiţa şi Meedia şi din Temişvara şi tot Paşalâcul şi toată Țara Banatului din toate ce-or fost şi mai este în aste ținuturi* (scrisă în anul 1696 în colaborare cu ieromonahul Ion de la Mănăstirea Sf. Gheorghe din Caransebeş), *Arătare despre mănăstirile din Metropolia Timişorii şi a toată Țara Banatului* (scrisă în anul 1699) şi *Arătare dăspră cum s-au făcut şi ce-au făcut Şcoala gramaticească din Mănăstirea Sf. Gheorghe din Caransăbeş* (scrisă în anul 1696)⁴¹. Odată cu *Viaţa Sfântului Iosif cel Nou*, Gh. Cotoşman a publicat nişte completări la *Pomealnicul* amintit din 1696⁴², precum şi *Minunile adică arătările şi tămăduirile cele minunate, săvârşite în viaţa lui dă Sf(ântul) Iosif cel Nou*, scrisă de egumenul

³⁹ Gh. Cotoşman, *Izvoarele Istoriei românilor bănăţeni*. I. *Viaţa Sfântului Ierarh Iosif cel Nou, Mitropolitul Timişorii, 1650–1655 după Domaschin Udrea şi egumenul Nichifor*, Timişoara, 1957 (extras din „Mitropolia Banatului”, anul V, 1956, nr. 7–9, p. 13 ş.u. (se va cita în continuare CI).

⁴⁰ CI, p. 31.

⁴¹ *Ibidem*, p. 32.

⁴² *Ibidem*, p. 120–122.

Nichefor de la Mănăstirea Partoș în 1748⁴³. Aceste texte împreună cu două *Protocoale* de acte, scrise de egumenul Pamfilie din Mănăstirea Srediștea Mică în anii 1755 și 1757, i-au permis vicarului arhiepiscopal să facă cunoscute lumii științifice numele unor mitropoliți, episcopi și cronicari bănățeni ignorați până atunci⁴⁴. Semnalarea acestui mare număr de texte, care, prin informațiile deținute, veneau să completeze numeroasele lacune din istoricul diecezelor bănățene din trecut, s-a încheiat însă cu un deznodământ neașteptat: textele respective, fiind examinate de Dan Simonescu, au fost declarate simple plăsmuiri. În referatul nr. 2086 din 12 aprilie 1967, înregistrat la Centrul eparhial din Timișoara, cunoscutul istoric literar dovedește neautenticitatea textelor scrise de dascălul Domaschin Udra și de egumenii Ion, Nichefor și Pamfilie. Principalele sale argumente se recrutaază din rândul inadvertențelor sesizabile în scrierile examinate la nivel paleografic, lingvistic și istoric. Dan Simonescu semnalează, totodată, faptul că aceste texte nu au fost găsite, în momentul când și-a efectuat investigația, în „vechea arhivă a străvechii episcopii a Caransebeșului și a Vârșetului”, unde Gh. Cotoșman pretindea că le-a descoperit⁴⁵. Falsificatorul textelor respective a fost negreșit Gh. Cotoșman, despre care Dan Simonescu afirma plin de tact: „Din păcate, în ultima vreme, s-a lăsat indus în eroare de unele texte hagiografice false, la care a adăugat alte «documente» inexistente”⁴⁶.

11. Falsurile aduse în circuitul științific de Ivan Birta fac parte, probabil în totalitate, din rândul plastografiilor lui Gh. Cotoșman. Dovezile care îndreptățesc afirmația noastră sunt indubitabile: 1) în colecția lui Ivan Birta figurează, printre alte texte, și cele două *Protocoale de acte* scrise în 1755 și 1757 de egumenul Pamfilie de la Srediștea Mică, aflate de Gh. Cotoșman în vechea arhivă a episcopiei Caransebeșului și a Vârșetului și valorificate de acesta în mai multe

⁴³ CI, p. 76–119.

⁴⁴ Gh. Cotoșman, *Districtele valahice bănățene – Cinci sute de ani de la confirmarea autonomiei lor*, în „Mitropolia Banatului”, anul VII, 1957, nr. 10–12, p. 79–119 (se va cita în continuare CD); idem, *300 de ani de la căderea sub turci a Banatului, Caransebeșului și Lugojului. Vlădica Ioanichie al Caransebeșului desleagă pe cei ce vor să se refugieze de groaza turcilor. Raporturile cu mitropoliile Albei Iulii și ale Timișorului*, în „Mitropolia Banatului”, VIII, 1958, nr. 12, p. 7–16 (se va cita în continuare C 300); idem, *Episcopul Iosif al Mediei, Severinului și Caransebeșului (–1596–1618–1628) – Legăturile cu Râmnicul. Mănăstirea Mrăcunea. Mihai Viteazul în Banat*, în „Mitropolia Banatului”, IX; 1959, n. 11–12, p. 107–113 (se va cita în continuare CEI); idem, *Biserica Banatului în epoca turcească. Episcopii Ioan I și Ioan II ai Caransebeșului și Vârșetului – Soarta mănăstirilor și a școlii gramaticești*, în „Mitropolia Banatului”, X, 1960, nr. 7–12, p. 32–41 (se va cita în continuare CBB₁); idem, *Din trecutul Bisericii Banatului. I Episcopul Simeon II (1681–1684) al Caransebeșului și Vârșetului*, în „Mitropolia Banatului”, XI, 1961, nr. 1–4, p. 108–113 (se va cita în continuare CTBB); idem, *Școala gramaticească din Caransebeș ctitorită de episcopul Partenie II Cărturarul*, în „Mitropolia Banatului”, XI, 1961, nr. 7–12, p. 38–43 (se va cita în continuare CȘG); idem, *Biserica Banatului în timpul episcopului Grigorie al Caransebeșului 1686–1690*, în „Mitropolia Banatului”, XIII, 1963, nr. 11–12, p. 513–521 (se va cita în continuare CBB₂).

⁴⁵ I. D. Suci, *Monografia Mitropoliei Banatului*, Timișoara, Editura Mitropoliei Banatului, 1977, p. 18–21.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 18.

rânduri; 2) aceste *Protocoale*, dovedite falsuri de către Dan Simonescu, conţin informaţii referitoare la unii episcopi bănăţeni fictivi din secolul al XVI-lea („Gherasie I 1509–1526”, „Sofronie al Lipovei, decapitat de turci în 1552, episcopul Marcu al Caransebeşului, otrăvit de calvini la 1590”)⁴⁷, despre a căror activitate vorbesc câteva texte, așa-zise originale, din arhiva lui Ivan Birta; 3) sub raportul limbii, textele contrafăcute de Gh. Cotoşman prezintă acelaşi particularităţi care caracterizează şi textele semnalate de Ivan Birta⁴⁸.

În concluzie, textele din arhiva lui Ivan Birta, dacă nu în majoritatea lor, măcar într-o măsură apreciabilă, sunt creaţia lui Gh. Cotoşman. Nu ştim în prezent dacă în acţiunea de falsificare a unor texte, ne referim în special la cele din secolul al XVI-lea, Ivan Birta a avut vreo contribuţie. El nu poate fi însă absolvit de vina de a fi publicat *Porunca episcopului Gherasie* şi fragmente de texte neautentice, unele provenind din producţia fabricată de Gh. Cotoşman. Când a întreprins operaţia de valorificare a acestor texte, Ivan Birta ştia prea bine că o parte din colecţia de texte a fostului vicar arhiepiscopal fusese declarată neautentică. Astfel, se explică, pe de o parte, selecţia pe care a făcut-o, reţinând numai acele texte de a

⁴⁷ Gh. Cotoşman, *Canonizarea mitropolitului Iosif II al Timişorii 1650–1656*, în „Mitropolia Banatului”, VI, 1956, nr. 10–12, p. 16.

⁴⁸ *u > o* în *poronca* (7 mai 1688, CBB₂, p. 515), *au poroncit* (1635, CI, p. 122; 1748, CI, p. 84), *o poroncit* (2 iunie 1688, CBB₂, p. 516), *or poroncit* (30 mai 1668, CBB₁, p. 36), durificarea lui *d* în *dă* (1696, CI, p. 58, 60, 62; 30 mai 1668, CBB₁, p. 35; 15 august 1635, CŞG, p. 39; 6 decembrie 1660, CŞG, p. 41; 1684, CTBB, p. 111; 15 ianuarie 1687, CBB₂, p. 514; 21 februarie 1690, CBB₂, p. 517 etc.) şi *dân* (1696, CI, p. 58, 60; 1701, CI, p. 72; 1748, CI, p. 80, 82), prezenţa fricativei *z* în *aşezat*, *Dumnezeu* (1696, CI, p. 60), *am cutezat* (1672, CI, p. 120), *să lumineze* (1701, CI, p. 74), *n-o văzut* (20 iulie 1675, CBB₁, p. 37), construcţia cu *a lu*, echivalentă cu genitivul, în *alu* (sic!) *Caransăbeş* (3 noiembrie 1658, C 300, p. 11; 20 iulie 1675, CBB₁, p. 36; 1684, CTBB, p. 111; 18 aprilie 1690, CBB₂, p. 518), *alu* (sic!) *Lipova* (7 mai 1688, CBB₂, p. 515), *alu* (sic!) *Media* (1696, CEI, p. 107), *alu* (sic!) *Mănăstirea Sf. Gheorghe* (20 noiembrie 1628, CEI, p. 113), *alu* (sic!) *Rudnic* (1701, CI, p. 74), adverbul *numa* (12 iulie 1687, CBB₂, p. 514; 18 aprilie 1690, CBB₂, p. 518; 1696, CI, p. 62, 70; 1748, CI, p. 80), prepoziţiile *pră* (15 august 1635, CŞG, p. 39, 40; 6 decembrie 1660, CŞG, p. 41; 30 mai 1668, CBB₁, p. 34; 2 iunie 1683, CTBB, p. 109; 21 februarie 1690, CBB₂, p. 517; 1696, CI, p. 60, 62; 1701, CI, p. 72, 74) etc. şi *prântu* (15 august 1635, CŞG, p. 40; 8 septembrie 1659, CŞG, p. 41; 1696, CI, p. 60, 62; 1696, CEI, p. 113; 1701, CI, p. 74), variante (ale unor termeni desemnând înalte funcţii bisericeşti) terminate în *-a*: *arhiepiscopa* (29 decembrie 1676, CBB₁, p. 39), *episcopa* (20 noiembrie 1628, CEI, p. 113; 1662, C 300, p. 14; 21 martie 1671, CBB₁, p. 35, 36; 29 decembrie 1676, CBB₁, p. 40; 1684, CTBB, p. 111; 15 ianuarie 1687, CBB₂, p. 513; 12 iulie 1687, CBB₂, p. 514; 7 mai 1688, CBB₂, p. 515; 21 februarie 1690, CBB₂, p. 517; 1701, CI, p. 72), *metropolita* (1672, CI, p. 120; 1696, CI, p. 60, 62; 1701, CI, p. 74), *patriarha* (7 mai 1688, CBB₂, p. 515), cuvinte precum *castelan* (29 iunie 1618, CEI, p. 107), *district* (15 august 1635, CŞG, p. 39, 40), *prota* „protopop” (20 iulie 1622, CEI, p. 108; 8 noiembrie 1627, CEI, p. 108 – 109; 3 noiembrie 1658, C 300, p. 11), *soco(a)ită* (11 iunie 1662, C 300, p. 11; 30 mai 1672, CBB₁, p. 37; 5 iunie 1660, CŞG, p. 41; 7 iunie 1660, CŞG, p. 41; 7 mai 1688, CBB₂, p. 515). Până şi cuvântul *pohtuire* „dorinţă” din *Porunca episcopului Gherasie*, socotit de noi iniţial un *hapax legomenon*, se întâlneşte într-un act falsificat din 1696 (C 300, p. 9). Folosirea verbului *a da* în exprimarea datei din unele texte (*Dato în Caransăbeş*, 1701, CI, p. 74; *Datu az(i) la Stricenie*, CI, p. 121) pledează, de asemenea, în favoarea executării acestui conglomerat de plăsmuiri de către un singur autor.

căror existență Dan Simonescu nu avusese cunoștință, iar pe de altă parte, trecerea sub tăcere a cercetărilor lui Gh. Cotoșman. A comis desigur greșeala de a fi apelat la cele două *Protocoale de acte* scrise de egumenul Pamfilie, pe care istoricul literar bucureștean le trecuse în rândul textelor contrafăcute, dar greșeala sa capitală a constatat în convingerea că textele selectate, falsuri de altfel inabil concepute, vor putea trece ca autentice.

Mai grav ni se pare faptul că din lecția usturătoare administrată de Dan Simonescu antecesorului său Ivan Birta nu a învățat nimic. Dimpotrivă, a preferat să stăruie pe mai departe într-o greșală întemeiată pe ficțiune, uitând că știința se întemeiază pe cunoașterea deplină a faptelor reale.

LA DISPOSITION DE L'ÉVÊQUE GHERASIE
ET LA FABRIQUE CARASHOVÉNIENNE DE TEXTES CONTREFAITS

(Résumé)

L'examen philologique entrepris par l'auteur démontre que *La disposition de l'évêque Gherasie*, écrite en 1513 et publiée récemment par Ivan Birta, c'est un texte non-authentique. D'autres textes roumains du XVIe siècle, appartenant à la même collection d'Ivan Birta, sont aussi, à leur tour, de simples falsifications. Il y a tout lieu de croire que ces textes sont la création de Gh. Cotoșman. On a découvert depuis longtemps, qu'il a diffusé de nombreux textes faux relatifs à l'histoire de l'église orthodoxe du Banat.

Cuvinte-cheie: colecția de manuscrise a lui Ivan Birta, texte falsificate, Gh. Cotoșman, falsificator de acte istorice.

Mots-clés: la collection des manuscrits d'Ivan Birta, textes contrefaits, Gh. Cotoșman, faussaire de documents historiques.

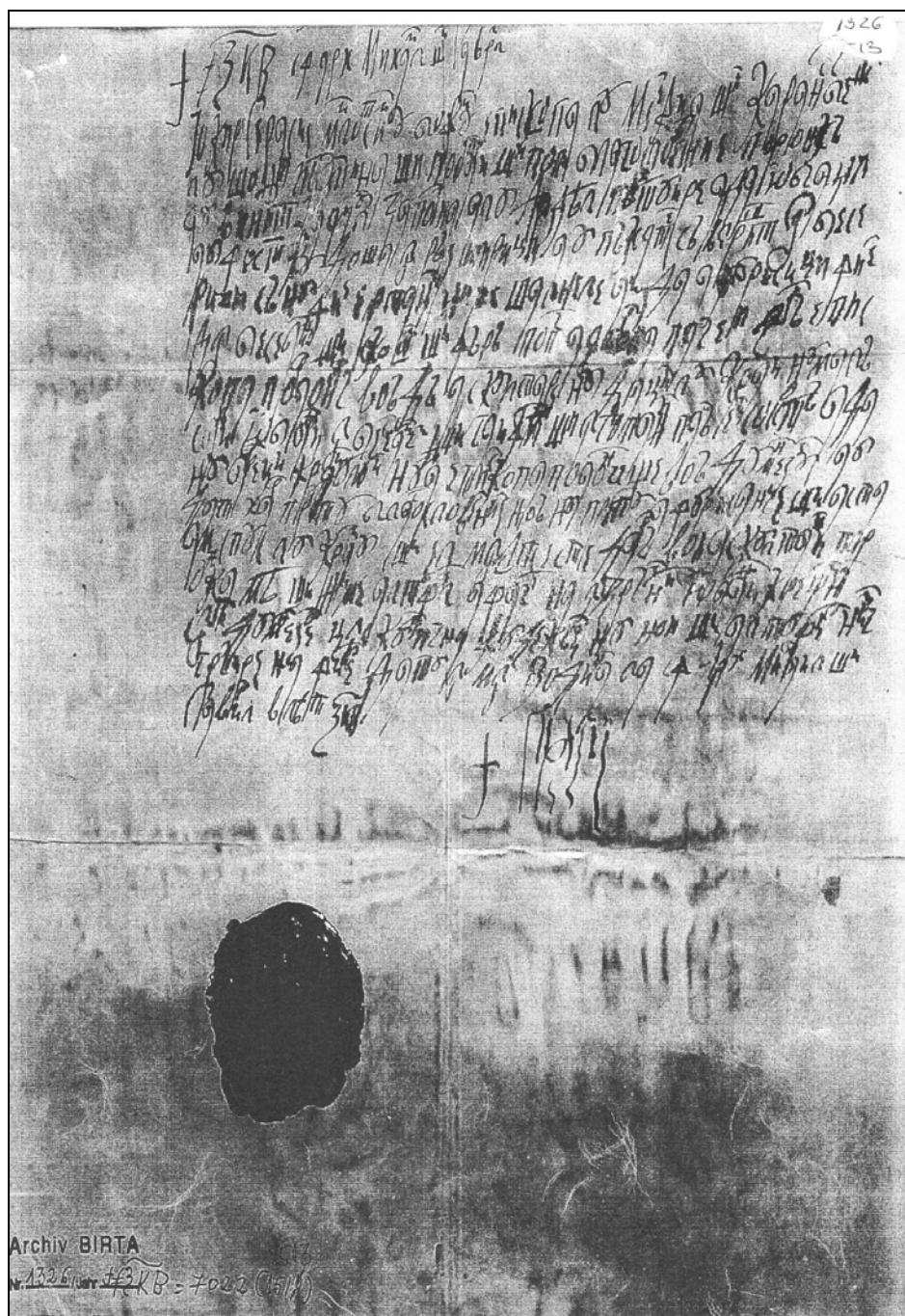

Figura 1

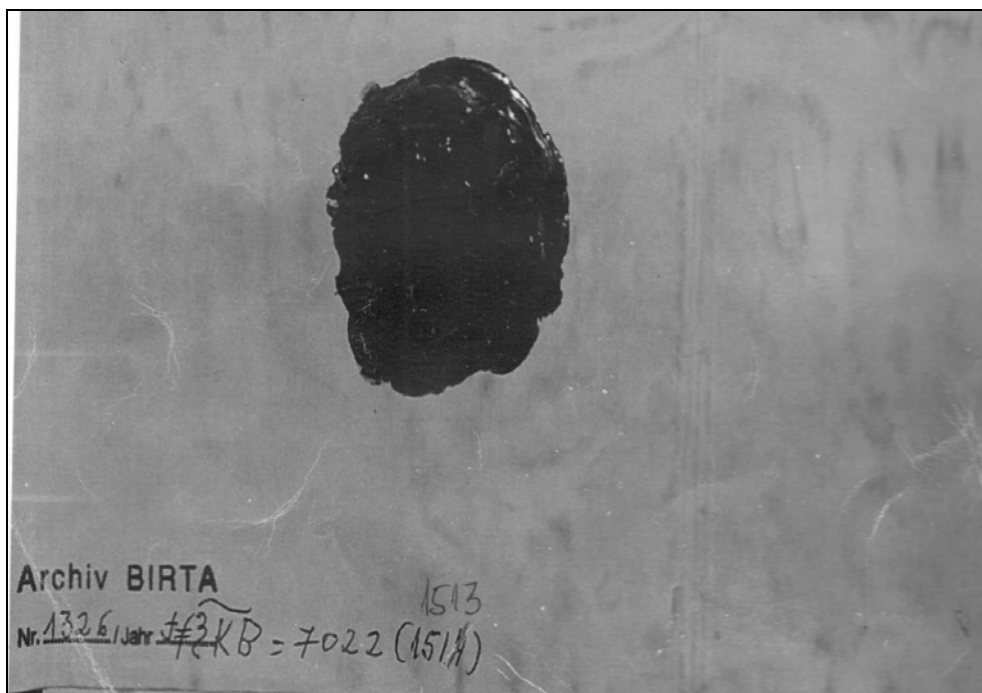

Figura 2